

ի զուր է բացատրել այդ գործին էութիւնը. Հայուծիւնն ամբողջ զայն շատ լաւ կը հանճնայ, իր փրկարար դերին ու սրբազան նպատակներուն մէջ:

Ուզել մի առ մի թուել բոլոր բարիքները զոր այդ Միութիւնը կատարած է՝ անհնար է. թողունք որ անոնք հրապարակի վրայ են արդէն ու մեծաբարբառ կը խօսին:

Ո՞վ պիտի կարենայ իսկապէս գնահատել անոր կատարած գործը. ո՞վ պիտի թուէ հազարաւոր ու բիւրաւոր որբերը որոնց հաց ու բնակարան, սրտի ու մտքի կրթութիւն բաշխեց. որքան արցունք, որքան ցաւ սրբեց ան. ու կը շարունակէ յոտին պահել այնքան տուններ, միութիւններ, որբանոցներ, կրթական հաստատութիւններ:

Չափազանց մեծ է անոր դերը, նախախնամական ու աստուածային. միանգամայն մեր ազգային մեծութեան հրաշափառ ու զմայելի կոթողը, միակ եւ անմահն:

Դժբախտաբար շատ տեղիք տուած ենք յուշետեսութեան. եւ անտեղի ու անգիտակից հոգեբանութեամբ կը ձգտինք միշտ փոքրոգի մեծցնել մեր սերունդները՝ անոնց առջեւ դրած մեր պառակտումները, քէնը, կռիւները, որպէս թէ միայն մենք ունենալինք այդ թերութիւնները եւ ծայրագոյն ցուցանիշներով:

Հ. Բ. Բ. Միութիւնը միայն կը բաւէր՝ քննուած իր բազմակողմանի տեսակէտներով՝ թէ ազնուական ու մեծ ազգի մը ծիրքերն ու նկարագիրն ունինք:

Եւ ի՞նչ կը պակսի մեր մեծութեան... Միմէ միութիւնը... Եւ ի՞նչ միութիւն կարելի է ցուցնել սրբազան, հմայքոտ քան Հ. Բ. Բ. Միութիւնը: Եւ ո՞վ զօդեց, զանգեց զայն, եթէ ոչ մեր ցեղի մարդասիրական խոր զգացումը. եւ անոր նախնական կորիզին շուրջ՝ սունկի պէս՝ հետուէն մօ-

տէն ծնան, բազմապատկուեցան մասնաճիւղեր... ամէն տեղ, ամէն հասակէ, ամէն սեռէ, ամէն դասակարգէ, ամէն դաւանութենէ... լեցուցին, դիզեցին, բարդեցին հսկայ հարստութիւն մը, բարիք ընելու դիտումով: Եւ այդ հրաշալիքը՝ առանց պետական կամ եկեղեցական ուժերու հովանաւորութեան: Ու կը յառաջէ ան. վարիչներու տեղ վարիչներ կը ծնին. նուիրատուներէն վերջ նուիրատուներ, ու անդամներ գործօն, եռանդուն որ հայուն հարստութիւնը այդ ծովին մէջ կը զեղուն, մեծագոյն չափով լրացնելու մեր եղբայրներուն ամենազան պէտքերը:

Այդ մեծղի հարստութիւնը ամբողջապէս հայ հարուստին նուէրն է սրտագին. եւ կը խորհիմ թէ որքան ապերախտ են այն խօսքերը որ հայ հարուստին մէջ գումն ու սէրը կ'ուրանան:

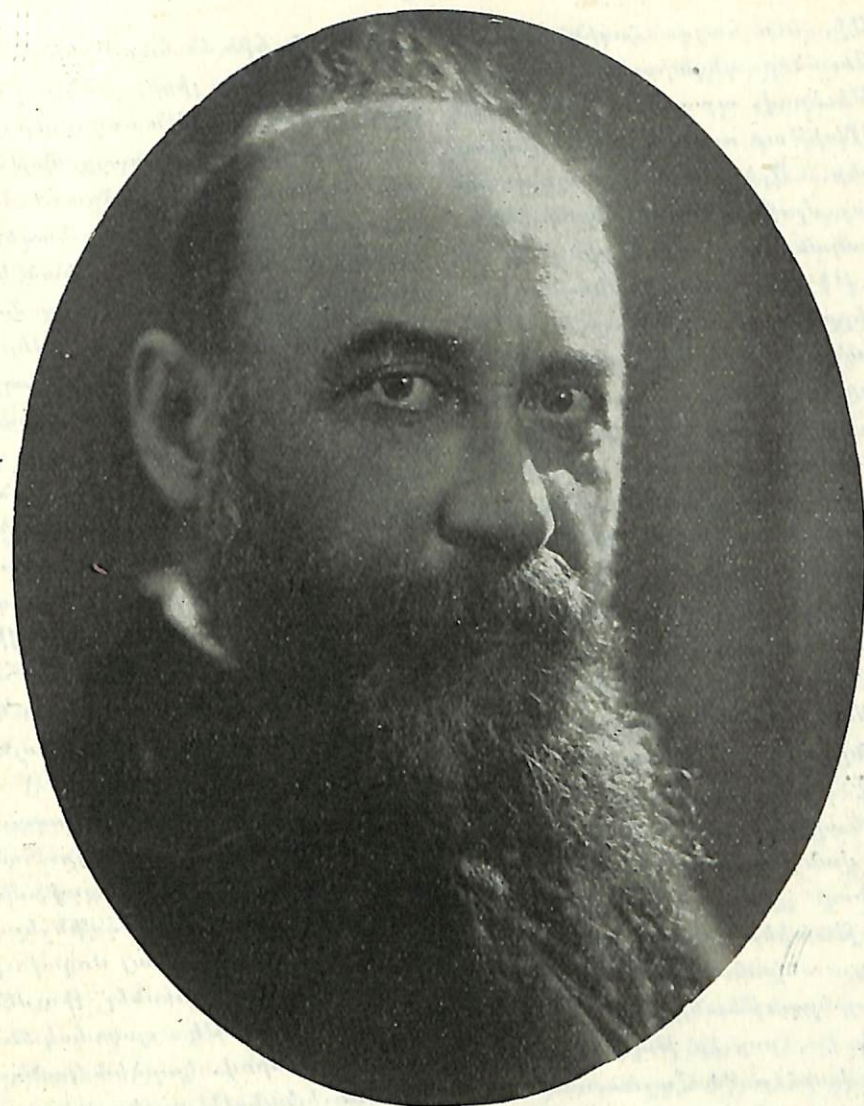
Ընդհակառակն Հ. Բ. Բ. Միութեան մէջ պէտք է պարծանքով, սիրով եւ զմայլանքով տեսնենք հայը, ազնիւ, բարի եւ բարեգործ՝ քան ամէն ազգ:

Ու այսպիսի զգացում մը քառութիւնն ըլլայ թող հայ մեծատունին ուղղուած անարդար վճիռներուն:

Հ. Բ. Բ. Միութիւնը թող փարօս մ'ըլլայ ցուցնելու մեր ամենէն մծիկն ու փութորկալից շրջաններուն անգամ՝ մեր արժանիքները, մեր մեծութիւնը, մեր ցեղային սէրը խոր եւ լայն, երկայն եւ ընդարձակ՝ որքան են մեզ իրարմէ բաժնող երկիրներն ու աշխարհները:

Երկնքի լիառատ եւ բեղնաւոր օրհնութիւնը անոնց՝ որ ստեղծեցին ու կը պահեն այդ հաստատութիւնը, խրախոյս, նեցուկ, փրկութիւն եւ փառք ամբողջ Հայութեան:

ԽՍՐ.

ՆՐԵՈՒԱ ԵՕՐԿԱ

(Ծննդեան 60-ամեակին առիթով. 1871-1931)

Ձինքը տեսած եմ Ս. Ղազարի մարմարեայ սիւներուն տակ հինաւորաց բուրմի մը մոզական հասակով: Մօրուքի խառն եւ սուր թեւերը կ'իջնէին լայն ու շքեղ դէմքէն վար, ինչպէս անհոգ հառազայթներ մայիսեան գիշերներու լռութեան մէջ խորհրդաւոր կղզիին:

Ձուարթ իր պարզութեան մէջ, մտերիմ եւ համակրելի իր համատարած գի-

տութեամբ, անսեթեւեթ տիպար մ'էր ժողովրդական ազնուականի մը:

Խօսքերը համեմուած խոր հմտութեամբ եւ սրամիտ հոգիով տարօրէն ձգիչ էին իր յատուկ խորութիւնն ըմբռնողներուն համար:

Անհունօրէն երջանիկ կը գտնէր ինքզինքը այս հեռաւոր ջրերու ծոցը նետուած հայկական հողի փոքրիկ եւ ազատ

ծուէնին մէջ, ուր հայու հոգին ազատ-
օրէն կը թեւածէր գեղարուեստի եւ գի-
տութեան թեւերով. ուր շրջած էին երբեմն
եւ շնչած Մխիթար ու Չամչեաններ, Բա-
գրատունիներ, Սիւրբաններ եւ շատ մը
քուրմեր հայ մշակութիւն, եւ Փրոֆ. Եօր-
կայի կրօնական պաշտամունքին մէջ եւ
կը տեսնէի թէ մեծ մարդիկ միայն կ'ըմ-
բռնեն մեծերը:

Հայաստանի հանգէպ իր խանդաղատա-
լից սէրը կը հասնէր մինչեւ մանկական
հրճուանքի. շատ տաք եւ անկեղծ էր այն
մանաւանդ երբ Ս. Ղազարի մէջ տեսաւ
հայ հանճարի հրաշքները. եւ երբ այս-
տեղէն կը մեկնէր՝ ուզեց որ խօսուին յի-
շատակ մը տանէր հետը Հայաստանն յի-
շեցնող. այդ պահուն վանքի քառանկեան
բուրուսնաւէտ վարդերուն տակ կը ճռու-
ղէին խումբ մը արեւագոյն դեղձանիկներ.
— Տուէք ինձ, ըսաւ, դեղձանիկ մը, ես
անոր անունը Հայաստան պիտի դնեմ.
եւ երբ երգէ պատուհանիս տակ, պիտի
հրճուիմ եւ պիտի ըսեմ. Հայաստանը
կ'երգէ: Ու վանդակով առաւ տարաւ:

Չեմ մոռնար յիշել սակայն մշուշոտ
ամպ մը որ թախիծը կը տարածէր անոր
գէմքին վրայ. անխառն հրճուանքին մէջ
կար մեր ողբերգութեան տեսիլը. զայ-
րոյթը մըրիկ էր, բոց էր թաւ յօնքերուն
տակ երբ կը խորհէր թէ Հայաստանն եւս
այժմ Ս. Ղազար մը պիտի ըլլար:

Շատեր, օտարներէն, ճառերով յուզած
են մեր մանուկ սրտերը օրորելով մեզ
քաղցր երազներով. սակայն շատ քիչ են
Եօրկաները որոնք գիտակից մեր անցեա-
լին, մեր հոգեկան բարձրութեան, սիրած
ըլլան մեր ստեղծագործ ժողովուրդը՝ իր
փարթամ մշակոյթին մէջ, իր ասպետա-
կան պատմութեան մէջ, մեզի հետ ապ-
րելով, մեզի հետ զգալով մեր ցաւին ա-
հաւորութիւնը, յուսալքութիւնը եւ մար-
տնչութիւնը հերոսական վերելքին մէջ:

Միթէ Պոթոլանի մէջ անոր ծնունդը
հոգեկան կապէն վեր բան մը չի յայտնե-
ր հայ զրոյթին երեւակայութեան, թէ Փրոֆ.
Եօրկան եւս իր երակներուն մէջ ունենայ

կաթիլ մը հին եւ հայ Սնիին ազնուական
արիւնէն. քաւ լիցի, մենք չենք ուզեր
յափշտակել Ռուսէն ժողովուրդին մեծ եւ
հարագատ գաւաղը, բայց Պոթոլանի հայ
գմբէթներուն մեղմադճոտ եւ գունագեղ
դօղանջները, տաճարներու նազելագեղ վե-
հութիւնը զինքը յափշտակած են եւ տա-
րած դէպ ի հեռաւոր եւ պատմական Հա-
յաստանը, ուսկից պիտի վերադառնար
ամենախոր ակնածանքով ծնրադրելու մեր
անցեալին առջեւ եւ մեր ներկայ Գողթ-
թայի աստուածային խորանին դիմաց:

Երբ այսպէս կը խօսինք, մենք ունինք
մեր հաստատ համոզումը ու մեր գիտակի-
ցութեան հաւատքը. ընդհուգումը գո-
վեստներէն աւելի բան մը կ'ուզենք ըսել
հայ ժողովուրդին հետ յարգ. Ուսուցչա-
պետին՝ թէ Գուն հայ եւ եւ հոգեով եւ
սրտով, եւ մենք զքեզ կ'ընդունինք հայ
ընտանիքին մէջ՝ իրրեւ լաւագոյն անդամ
ու քաղաքացի:

Երբ բանանք անոր հարագատ էջերը,
մենք ամէն քայլափոխի կը հանդիպինք
հայերու, միշտ համակրանքով, միշտ բար-
ձր գովեստով յիշուած. մինչեւ խոկ կա-
րելի է ըսել թէ նա հայ ժողովուրդը ան-
բաժան ուզեր է տեսնել Ռուսէն ժողո-
վուրդին հետ, թէ պատմական եւ թէ
հոգեկան գծերով. կարծես Գանուրի հըս-
կայ մեծչիւններէն ուզեր է սրբազան Ե-
րասխի հոգեթով երգը ըսել:

Գրական եւ գիտական աշխարհի մէջ
այս տիտանին հոգեկան մեծութիւնը կը շ-
ռոգ բոլոր երկասիրութիւնները եթէ ու-
զէինք այստեղ մէկիկ մէկիկ թուարկել,
էջեր եւ էջեր պիտի բռնէին, հետեւաբար
եւ կը շատանամ յիշատակելու այն աշ-
խատութիւնները ուր մանրամասնօրէն քըր-
քրած ու մոռացութեան անկիւններէն դուրս
հանած է արեւելքի խորհրդաւոր եւ վառ-
վառն այս ցեղին պատմութիւնը, իր հայ-
րենիքին մէջ եւ հայրենիքէն դուրս:

Ս. — «Հայերը եւ Ռուսները. պատ-
մական զոգրակիւ», ուր մասնաւորապէս
հետաքրքրական է Ռուսմանհայ գաղութին
սկզբնական եւ զարգացման պատմութիւնը:

Բ. — Համառօտ պատմութիւն Փոքր Հա-
յաստանի՝ մանրակրկիտ ուսումնասիրու-
թիւնը մեր Կիլիկեան աշխարհի քաղա-
քական յարաբերութիւններուն շուրջ. լի
պատմական եւ դիւանագիտական տեսու-
թիւններով. աւաղ որ շատ ուշ լոյս տեսաւ,
երբ արդէն Կիլիկեան դատը մատնուած էր:

Գ. — «Հայեր Ռուսմանիոյ մէջ». Ռու-
սմանհայ գաղութին վրայ անձանօթ եւ
հետաքրքրական տեսութիւններ:

Գ. — «Չորս բաւախօտարիւններ Հայաս-
տանի շուրջ»: Հոս երկարօրէն կը նկա-
րագրէ բնական, ցեղային, պատմական եւ
գրական Հայաստանը:

Երբ ըսեմ թէ Դարգ. Ուսուցչապետին
Հայութեան մասին թոռցիկ գրութիւնները
թերթերու եւ իր համայնագիտակ գրու-
թիւններուն մէջ կրկնապատիկ աւելի են
քան այս հայկական յատուկ վերնագիր-
ները, եւս սխալած չեմ ըլլար. մանա-
ւանդ երբ Ռուսմանական ցեղային, քաղա-
քական, գրական, առեւտրական եւայլն
պատմութիւնները պիտի ուսումնասիրէր,
նա անհրաժեշտօրէն պէտք էր ամէն մէկ
էջին վրայ հայկական դէպք մը յիշա-
տակել:

Եւ պէտք է խօստովանիլ որ Եօրկայի
պատմաբան, քաղաքագէտ ու բանաստեղծ
անձը նոյնացած իրարու հետ արուեստի
գործեր կը կերտեն գիտական անունին
տակ:

Թերեւս շատ անգամ նորութիւններ
չըլլան մեզի համար իր ուսումնասիրու-
թիւնները, ինչպէս իր «Համառօտ պատ-
մութիւն» Փոքր Հայաստանի՝ մասին ինքն
խոկ կ'ըսէր մեզի թէ «Ալիշանի Սխառնը

այերսն կատարեալ եւ մանրամասն էր որ
եւ անկից դուրս նորարարիւն չցտայ»: Սա-
կայն մենք գիտենք որ Եօրկան իր պատ-
մական լայնածաւալ եւ համեմատական
գիտութեամբ աւելի դրական եւ ուղիղ հե-
տեւանքներ հանած է մեր պատմութենէն
մեզի, քաղաքական անփորձ հայերուս
ցոյց տալով թէ ուր պէտք է գտնենք մեր
ներկայ հայութեան ուղեցոյցը, խանդա-
վառ հայրենասիրութեան ճամբէն անդին:

Մերն է ուրեմն Ռուսէն ժողովուրդի կող-
քին մեծագոյն իրաւունքը առաջին հըր-
ճուանքին. մեր յարգանքն ու սէրը ան-
կեղծ են ինչպէս ինքը անկեղծ բարեկամն
է Հայութեան:

Եթէ չտրուի մեզի այսօր ափ մը հող
ուր կանգնենք երախտագիտութեան դափ-
նակալ արձանը, սակայն ունինք մեր
պարտականութեան խոր զգացումը եւ հիա-
ցումի նուիրական խօսքը:

Հայ ժողովուրդը իր անդիմադրելի սի-
րով եւ անդիմադիր ատելութեամբ՝ չի
մոռնար իր ճշմարիտ բարեկամներն ու դի-
մակաւոր թշնամիները:

Այս գիտակցութեամբ էր որ Ս. Ղա-
զար իր ճեմարանի անդամներու շարքին՝
հպարտ զգացումն ունեցաւ արձանագրելու
ՆԻՔՈԼԱՆ ԵՕՐԿԱՆ պանծալի անունը:

Գիտէ նոյն ինքն Ուսուցչապետը թէ
այս յարգանքը նահատակ ցեղի մը սրտէն
կու գայ, ուր զգացումը աւելի անկեղծ է
եւ խոր, եւ մեր յօրինած պատկը քաղ-
ուած է միլիոնաւոր նահատակներու արիւ-
նով բոսորաների ծաղիկներէն, հաւաք-
ուած Հայաստանի երբեմնի աստուածային
դրախտէն:

ԽՄԲ.